

vetustate, & usu meruisse, & inter canonicas computari: miror equidem cur Caietanus aliorum opinionem sub Hieronymi censuram non redegerit: quem pro certa regula sacrorum librorum habendum existimavit. Caietani igitur assertio hoc loco periculosa est, si vis comparativi teneatur. *Minoris* (inquit) *auctoritatis est iis, quæ sunt certo scriptura sacra.* Non est igitur certo scriptura sacra: quod est erroneum. At quidam ante Hieronymum hanc epistolam non probaverunt. Fa-teor, sed fuerunt nonnulla ante Hieronymum in controversia, quæ modo in dubium vertere hæreticum est. At, citat librum apocryphum. Forsitan apocryphus apud Hebræos non erat. Quod si esset, ut & Hieronymo, & plerisque aliis placet, nihil mirum si ab apostolo Iuda referatur: cum testimonia referat Paulus (62) ex Arato, Menandro, Epimeneide, æthnicis, prophanisque poetis. Vide Hieronymum in epistola ad Ephes. cap. 5. & ad Titum 1. At coarguit hoc responsum Caietanus. *Non abs re, inquit, hac epistola a multis refutata est. Quoniam etsi citare apocrypha multo magis licet quam poetas: auctoritati tamen sacra scriptura derogat, ut apocrypha prophetia, ut simpliciter, & absolute prophetia inducatur.* Hæc ille. Verum aliud est, totum librum apocryphum esse, quod Hieronymus ait: quia scilicet quædam in eo libro continerentur, quæ essent ambigua. Aliud, particulam illam, quam Iudas excitavit, apocrypham esse: quod nec Hieronymus, nec alius ex catholicis dixit. Nam licet ex alio loco non haberemus eam esse prophetiam: at auctoritas Iudæ satis est, ut illam verissime a Spiritu Sancto extitisse sentiamus. Sicut credimus illa verba, *Beatius est magis dare, quam accipere*, Iesu Christi esse, quia Paulus dixit. Sed stultus ego sum, qui huiusmodi argumenta conor refellere.

Ad postremum argumentum, ubi Erasmi, Lutherique coniecturæ ponuntur, ut Apocalypseos auctoritas infirmetur, post ea quæ diximus non fuerit opus respondere: tantum satis fuerit admonere discipulos. Manifesta enim percurrimus, ut in obscurioribus immoremur. Atque Franciscus

(62) Act. 17. 1. ad Cor. 15. ad Titum. 1.

cus Titelmanus in hac causa accuratissime elaboravit, ediditque peculiarem controversiam, unde lector petere ea poterit, quæ huic responsioni nostræ deesse videbuntur. Nam ratio postulat, ut secundæ huius controversiæ finem aliquando faciamus.

CAPVT XII.

Vbi eorum argumenta ponuntur, qui suadere volunt in sacrarum intelligentia scripturarum ad fontes Hebraicum, & Græcum recurrendum.

IN tertia vero quæstione magna dissensio est, eaque, nisi diiudicetur, in summo errore necesse est nos, atque in maximarum rerum ignoratione versari. An in sacrarum literarum intelligentia ad Hebraicum, Græcumque fontem sit recurrendum, an potius editio ipsa Latina tam magnæ sit auctoritatis, & ponderis, ut nec ab originali scriptura pendeat, nec per eam aut corrigi oporteat, aut limitari.

Prior autem huius controversiæ pars suadetur ante omnia D. Hieronymi testimonio, qui in libro adversus Elvidium huius assertio primus auctor esse creditur: ea ratione, vel maxime, quod multo purior credenda sit manare fontis unda, quam rivi. Idem etiam in epistola ad Marcellam (1), cuius initium, *Post priorem*, cum fateretur aliqua sese in vulgata editione evangeliorum Latinorum emendasse, atque ad Græcam originem revocasse Latina, obretractatores suos contemnens: *Si displicet* (inquit) *fontis unda purissimi, cænosos rivulos bibant, & diligentiam, qua avium sylvas, & concharum gurgites norum, in scripturis legendis abiiciant.* Idem confirmat in epistola ad Damasum (2) de verbo *Osanna*, cuius initium est, *Multi*: & in commentariis super Zachariam (3)

O 2

di-

(1) Postrema 2. tomi epistola. (2) 5. tomo. (3) Cap. 8.

dicens, Cogimur ad Hebraeos recurrere, & scientia veritatem de fonte magis, quam de rivulis querere. Nempe, ut Cicero de oratore etiam ait, tardi ingenii est rivulos consecrari, fontes rerum non videre. Et in epistola ad Vitalem docet, se ad Hebraicam veritatem, tanquam in praesidium, & arcem solitum esse confugere. Huc adde Augustini testimonium (4) ex 2. de doctrina Christ. cap. 15. & 18. de civitate Dei. Quibus locis Hieronymi sententiae subscribit.

*lingue
nisi cre-
atur, suu
in aliam
r interpre-
m facta
an. Latio*

Præterea, Damasus coegit Hieronymum ut novum testamentum ad Græcam reduceret veritatem: quemadmodum Hieronymus idem in præfatione super quatuor evangelia testatur. Id vero Damasus non iussisset, nisi intelligeret novi testamenti veritatem e Græco fonte petendam.

Hieronymus quoque ipse in commentariis veterem interpretem sæpe vellicat, ut qui interpretando frequenter errat. Non igitur veteri editioni Latinæ fidem habere necessarium est: nisi Hieronymum, aut malevolentiam velimus arguere, si dedita opera, aut imperitiæ, si ignorans, ea, quæ bene conversa erant, reprehendit. Aliunde igitur quam ab editione Latina quærenda est sacrarum literarum firma intelligentia. Quid? quod Laurentius, Faber, Erasmus, Eugubinus, aliique nonnulli iuniores, veteris interpretis nunc oscitantiam, nunc negligentiam, nunc imperitiam, nunc superstitionem coarguere idoneis causis, rationibusque videntur? Nec animus est tamen, omnia eorum argumenta referre, qui Latinam editionem, qua ecclesia utitur, solent reprehendere. His enim argumentis refutandis aliud & temporis, & operis dandum est. Illas solum reprehensiones afferemus, quibus veterem editionem falsitatis accusant. Primum autem Numer. ultim. cap. Latinum aiunt interpretem sensum reddidisse non hebraicæ modo veritati, verum etiam sacris omnino literis repugnantem. Illius enim editio præceptum non obsecurum habet, ut nullus vir scæminam ducat nisi de tribu, & familia sua: nec ulla scæmina viro nubat alterius tribus, & familia. Id autem tantum abest a scripturæ fide, ut nihil illi

(5) Dist. 9. cap. ut veterum.

illi magis possit esse contrarium. Moyfes quippe primus hoc neglexit, nec usque de sua ille tribu duxit uxorem. Aaron uxorem accepit Elisabeth de tribu Iuda. Exodi sexto. Soror regis Iudæ nupsit Ioiadæ pontifici, secundi Paralip. vicesimo secundo, & quarti Regum undecimo. Elisabeth, cum esset de filiabus Aaron cognata erat Beatæ Mariæ, quæ sine dubio erat e tribu Iuda. David Michol duxit filiam Saulis de tribu Benjamin. Undecim tribus non legem, sed iuramentum prætexunt, quominus filias suas Beniaminitis collocent, cum interim tamen eos qui non iurarent, nulla lege prohiberi apertissime præ se ferant. Iudith 21. Subditiuum ergo est, adulterinum, & falsum, quod interpretis solum auctoritate redditum est. Deinde Micheæ 5. latina vetus editio hunc in modum habet. *Et tu Bethleem Ephrata parvulus es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur*, &c. At Matthæus contrario penitus sensu verba eadem allegavit, inquiens, *Et tu Bethleem nequaquam minima es*. Præterea psalm. 7. vers. 12. nostra editio habet: *Nunquid irascitur per singulos dies? Vbi Hebraica veritas contrarium sensum habet, cui Hieronymus omnino consentit. Contendit etiam Calvinus locum illum, Ecclesiastes 9. Nemo scit utrum odio, vel amore dignus sit, mendose esse ab interprete redditum, falsamque esse sententiam interpretis, cum plerique sciant se odio dignos esse, & nonnulli scierint se fuisse amore dignos. Ac sunt qui credant interpretem Matth. 24. falsam reddidisse lectionem, dum pro fulgore reddidit fulgur. Quod utique non pertingit ab oriente in occidentem, sed solis fulgor est qui pertingit. Atque illud quoque urgent, quod Ionæ 4. vertit interpretis, dominum hederam præparasse ut esset umbra super caput Ionæ, &c. cum ipso quoque Hieronymo auctore ורקיב nec hederam sit, nec cucurbita, sed quoddam genus fruticis Latinis, & Græcis incognitum, quod Syris familiare est. Non ergo Dominus hederam præparavit, nec Ionas sub umbra hederæ requievit, quod interpretis falso transtulit.*

Ad hæc, si veteris Latini interpretis editioni additi esse debemus, compellemur adeo historiam Susanæ recipere:

re (5): atque etiam Beldraconis (6) narrationem: quam quoniam Hebraica veritas non habet, Hieronymus (7) fabulam vocat, non eam sacris libris additurus, nisi apud imperitos (ut ipse ait) videretur magnam partem voluminis detuncasse. Item cogemur etiam Marci postremum caput accipere, quod Hieronymus ad Hedib. quæst. 3. non credit esse necessarium, cum in raris feratur evangelis, & omnibus pene Græciæ libris hoc capitulum non habeatur. Necessarium quoque erit historiam adulteræ mulieris venerari, quæ Ioannis 8 cap. nunc habetur. Cum eam tamen, nec Eusebius cognoscat nisi in evangelio secundum Hebræos, nec Hieronymus eam prorsus agnoscit: sed ne Chrysofostomus quidem eam interpretatione sua dignatus est, quamvis illius alias fecerit mentionem. Atque Euthimius licet eandem enarraret, paulo tamen superius ait in exactioribus exemplaribus non haberi, eo quod illegitima videatur.

Rursum si Latini interpretis sequenda esset editio, fateri oporteret, omnes esse resurrecturos, ac perinde morituros, iuxta id quod in priore ad Corinthios epistola (8) dicitur: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* At, huic sententiæ stare non cogimur, ut D. etiam Thomas in commentariis super eundem locum astruit. Quin probabilissima opinio est, homines, qui reperientur in die iudicii vivi, nulla interveniente morte vivos esse iudicandos. Quod Apostolus certe videtur asserere in priore ad Thessalonicenses epistola (9). Adde huc, quod interpretes non erat Propheta, auctoreve sacer: sed humano spiritu, & intelligentia, sacras literas ex aliena lingua in propriam transferebat. Errare igitur, fallique interpretando potuit. Quamobrem interpretis sensum non tenemur amplecti: sed ipsum textum, quemadmodum ab auctore sacro, vel Hebraice, vel Græce traditus est. Aliud quippe fuerit (ut Hieronymus (10) ait) vatem esse, aliud interpretem, ibi enim spi-

(5) Daniel 13. (6) Daniel 14. (7) In præfationibus super Daniel, & Abacuch. (8) Cap. 15. (9) Cap. 4. (10) In præfatione super Pentateucum.

ritus ventura prædicit: hic eruditio, & verborum copia quæ intelligit transfert.

Præterea, si non licet ab interpretis Latini translatione discedere, damnamus iuniorum omnium in vertendis sacris literis diligentiam, linguarumque peritiam tanquam videlicet otiosam ad sacras literas intelligendas. Nimirum, etiam si alium sensum habeant verba vel Hebraica, vel Græca, hic scilicet contemnendus est: ille vero omni ratione tenendus, quem Latina vetus litera præferat. Nec his argumentis satisfieri ea responsione potest, quod Hieronymus, huius editionis auctor multo fuerit linguarum peritior, quam alius quisquam: ac proinde illius auctoritas, ingenium, & eruditio, maiora sunt quam cuiusquam alterius interpretis iunioris. Hæc (inquam) responsio non facit satis. Primum, quoniam præstat oculis tuis videre, quam alienis. Satius igitur erit, ut quisque linguas ipsas calleat, & videat ipse, potius quam credat interpreti. Deinde etiam, quoniam cum septuaginta interpretes, viri doctissimi, atque Hebraicæ, Græcæque linguæ peritissimi, interdum lapsi interpretando fuerint: non est cur existimemus, unum Hieronymum nusquam a vero, dum interpretaretur, errasse. Ut illud prætereamus, quod editio hæc vetus an Hieronymi sit, an alterius, summa virorum doctissimorum dissensione certatur. Novum certe testamentum (ut de veteri taceam) aut Hieronymus non vertit, aut si vertit, eius versio non extat (11). Quod si extaret: manet semper integrum argumentum, quod modo posuimus: Hieronymi utique sensum, ut qui sacer auctor non fuerit, non oportere semper amplecti.

Præterea, in Clementina prima, titulo de magistris, Viennense concilium statuit, in Vniversitatibus Bononiensi, Parisiensi, Salmanticensi, parandos esse trium linguarum doctores, qui earum peritiam studiosa instructione in alios transfundant. Id quod nisi esset ad sacras literas intelligendas

(11) Hieronymus in epistola ad Augustinum, cuius initium, Tres simul, & de viris illustribus, in fine, emendationem agnoscit, non interpretationem.

magnopere necessarium, nulla ratione synodus statuisset. Insuper non videtur hoc divinæ scripturæ negandum, quod humanis scripturis omnibus concedere necesse est: ut, cum de aliqua scriptura scilicet ambigitur, ad archetypum, unde translata est, recurratur.

His argumentis, & iis quidem non levibus, sed (ut plerique iudicant) sane firmis, novarum rerum studiosi sibi primum persuaserunt, ad veritatem novi, ac veteris testamenti cognoscendam, duarum linguarum Græcæ, & Hebraicæ peritiam esse necessariam. Inde rursus in eam opinionem descenderunt, ut non se existiment sacras literas exponere, si interpretationem Latinam vulgarem sequantur. Id enim (inquiunt) est, non auctorem scripturæ sacræ, sed eius interpretem explicare. Denique, & eo progressi sunt, ut asserant non oportere Latini interpretis auctoritatem amplecti: sed ipsius textus Hebræi in veteri testamento, Græci autem in novo. Quo fieri, ut Latina editio nostra per exemplaria Hebraica, & Græca sit omnino limanda, ac corrigenda.

Hanc vero persuasionem, Lector optime, si forsitan induisti, exue rogo tantisper, dum tibi quæ sunt veriora, certioraque proponimus. Nos siquidem hanc sententiam a plerisque receptam refellere tentabimus. Refellemus autem (ut spero) illo ferente opem, cuius tueri causam cupimus, adversum impugnatores veritatis. Ego enim, si aut ostentatione aliqua adductus, aut studio certandi ad hanc potissimum disputationem me applicui, non modo stultitiam meam: sed etiam mores, & ingenium condemnandum puto. Nam si in minimis rebus pertinacia reprehenditur, calumnia coeretur. Ego ne, de maximis, & quæ ad ecclesiæ unitatem continentiam magnopere pertineant, aut certare cum aliis pugnaciter, aut frustrari cum aliis, tum etiam me ipsum velim? Causa igitur veri reperiendi disputare cupientes, controversiam hanc quatuor conclusionibus brevissime definiemus.

CA-

CAPVT XIII.

In quo veteris vulgatæ editionis auctoritas demonstratur, & non est nunc ad Hebræos, Græcosve recurrendum.

Prima conclusio, quæ maxime rem, causamque continet, nam cæteræ sunt quasi confectionariæ, editionem hanc veterem, atque vulgatam, quam post tempora D. Hieronymi Latina ecclesia usurpavit, fidelibus esse retinendam in his omnibus, quæ ad fidem, & mores spectabunt.

Secunda, Si qua morum, & fidei quæstio inter catholicos exoritur, eam definiri oportere per Latinam hanc veterem editionem: cuius videlicet si aliquod testimonium alteram quæstionis partem confirmaverit, ea sit catholicis amplectenda: sin contra reprobaverit, reiicienda.

Tertia, In fidei, ac morum disputatione non esse nunc temporis ad Hebræica, Græcave exemplaria provocandum, nec ex iis certam controversiarum fidem esse faciendam.

Quarta, In his quæ ad fidem, & mores pertinent, non esse Latina exemplaria per Hebræica, & Græca corrigenda.

Primum sive axioma, sive pronunciatum, seu propositionem scholastico more vocare velis, concilium Tridentinum, sessione 4., in hæc verba definit. *Sacra synodus considerans non parum utilitatis accedere posse ecclesiæ Dei, si ex multis Latinis editionibus quæ circumferuntur sacrorum librorum, quamnam pro authentica habenda sit innotescat, statuit, & decrevit, ut hac ipsa vetus, & vulgata editio, quæ longo tot sæculorum usu in ecclesiâ probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus, aut expositionibus, pro authentica habeatur: & quod eam nemo reiicere quovis prætextu audeat, vel præsumat. Hactenus concilium.*

Ne autem concilii solum auctoritate adversarios obruamus, causas cur id definiat subiiciemus: nec enim synodo rationes deesse potuerunt, quibus ita iudicaverit.

Tom.I.

P

Pri-